

УДК 378.014:005.6]:378.011.3-052
DOI: 10.15587/2519-4984.2019.176797

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

М. М. Бойко

В статті розкрито сутність поняття «студентоцентроване навчання», як нову парадигму освітнього процесу вищої школи. Розглянуто заходи і процедури, які передбачає студентоцентроване навчання, відповідно до вимог Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015). Окреслено цілі студентоцентрованої моделі освіти, охарактеризовано кількісні та якісні інструменти впровадження студентоцентрованого навчання в сучасних закладах вищої освіти. Визначено особливості організації освітнього процесу на засадах студентоцентрованого підходу. Висвітлено досвід реалізації студентоцентрованого навчання в системі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (Україна). Індикаторами реалізації студентоцентрованого навчання в ТНПУ є: участь студентів в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти. Студенти делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів; внесення пропозицій щодо змісту навчальних планів і освітніх програм. Мають можливість вибору навчальних дисциплін, навчання одночасно за декількома освітніми програмами академічної мобільності. В ТНПУ розроблено чіткі процедури реалізації студентами своїх прав, врахування результатів опитувань в процесі прийняття управлінських рішень. Студентів активно залучають до співпраці зі стейкхолдерами, наявні послуги підтримки випускників та розвитку кар'єри. В статті доведено, що запровадження студентоцентрованого навчання забезпечує автономність особистості студента, взаємоповагу в стосунках «студент-викладач», гнучкі навчальні траєкторії, систематичний моніторинг якості освітніх послуг, підвищує мотивацію студентів до навчання та саморефлексії

Ключові слова: студентоцентроване навчання, студентоцентрований підхід, управління, якість, професійна підготовка, майбутній вчитель

Copyright © 2019, М. М. Бойко.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Реформування вищої освіти в Україні зумовило розвиток концепції студентоцентрованого навчання, що є новою парадигмою освітнього процесу вищої школи, спрямованою на формування компетентного, конкурентоспроможного фахівця. Запровадження студентоцентрованого підходу є одним з ключових трендів розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), який вбачає у ньому один з основних інструментів формування успішного суспільства через виховання майбутніх лідерів, активних і відповідальних громадян.

Актуальність запровадження студентоцентрованого підходу у вищій освіті обґрунтовано в новому Порядку денному Європейського Союзу стосовно вищої освіти [1], Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти [2] тощо. В цих стратегічних документах зазначається необхідність залучення студентів до прийняття рішень в управлінні сучасним закладом вищої освіти (надалі ЗВО). Зокрема, вдосконалення освітнього процесу, створення розвиваючого навчального середовища та процедур оцінювання якості вищої освіти. Важливим є збільшення можливостей для

вибору освітніх програм та формування індивідуальних освітніх траєкторій, забезпечення адекватних і легкодоступних навчальних ресурсів і підтримки студентів. Незалежно від спеціальності формування загальних навичок і ключових компетентностей, які забезпечать майбутню успішність студентів [3].

2. Літературний огляд

Науково-теоретичний аспект актуальності проблеми студентоцентрованого навчання пов'язаний з потребою пошуку прикладних шляхів його реалізації у вищій школі. Заслужують на увагу дослідження [3, 4] в яких окреслено нормативну, освітню, суспільну та філософську інтенцію процесу студентоцентрованого навчання в сучасних реаліях реформування системи вищої освіти. Студентоцентрований підхід трактують як тип освітнього процесу, у якому особистість студента й особистість педагога виступають як його суб'єкти; метою підходу є розвиток особистості учня з урахуванням його ціннісних орієнтацій [4]. В дослідженні [5] студентоцентроване навчання розглядається як процес якісної трансформації освітнього середовища тих, хто навчається, метою якого є розширення їх автономії і здатності до

критичного мислення, що передбачає нові підходи до розробки освітніх програм, процесу навчання і викладання. Аналіз останніх досліджень [6, 7] виявили наявність істотних суперечностей між потребами часу та реальним станом управління якістю підготовки майбутнього фахівця в сучасному ЗВО на основі студентоцентрованого підходу. Згідно з парадигмою студентоцентрованого навчання, потрібне чітке бачення реальної моделі майбутнього майбутнього фахівця. Відтак, постає необхідність у дослідженні особливостей студентоцентрованого навчання в процесі управління якістю підготовки майбутнього вчителя.

3. Мета та задачі дослідження

Метою статті є розкрити особливості студентоцентрованого підходу в системі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя в сучасних закладах вищої освіти (ЗВО), результатом якого є конкурентоспроможний фахівець.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

1. З'ясувати сутність поняття «студентоцентроване навчання».
2. Окреслити цілі студентоцентрованої моделі освіти.
3. Висвітлити досвід впровадження студентоцентрованого навчання в системі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

4. Теоретичні та практичні аспекти реалізації студентоцентрованого навчання у процесі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя.

Реалізація Закону України «Про вищу освіту», створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти покликані модернізувати основні складники вищої освіти – освітні програми та відповідні кваліфікації [8]. Студентоцентроване навчання – основний принцип підвищення якості вищої освіти, який передбачає активну позицію студента у процесі набуття необхідних компетенцій і зростання відповідальності за власне навчання, спрямоване на досягнення поставлених цілей. Студентоцентрований підхід у вищій освіті є практичним втіленням основних засад Болонського процесу, спрямований на поглиблення практичних знань студентів, посилення компетентнісної складової навчання. Саме це зумовлює потребу в реалізації нової концепції студентоцентрованого навчання, побудованої на рівноправному партнерстві студента й викладача на шляху до оволодіння вже наявними компетентностями та генерації нових, за таких умов з'являється можливість досягти позитивного кінцевого результату – формування професіонала, який володіє творчим потенціалом [9].

Термін «студентоцентроване навчання», увійшов в обіг наукового простору в зв'язку з болонськими перетвореннями системи вітчизняної освіти. Таке навчання, передбачає розробку нових підходів до процесу підготовки майбутнього вчителя, освітніх програм, формує професійні компетентності, орієн-

тує освітній процес на студента, на цілі які він хоче досягти в процесі навчання.

В системі вищої освіти Нідерландів студентоцентрований підхід розглядають як спеціальний процес, що спрямований на позитивні результати на «виході»; процес удосконалення освітнього процесу; відповідність цілям, які враховують запити, вимоги й очікування споживачів; результат капіталовкладень; трансформації, зміни, що розширюють можливості для студентів або виявляються у розвитку нових знань [10].

Студентоцентрований підхід передбачає зміщення акцентів в освітньому процесі з викладання на навчання, в якому студент стає центральною фігурою, виступає повноправним суб'єктом відносин, бере участь в управлінні ЗВО та власною професійною підготовкою. В польській вищій школі, акцент робиться на тому, що освітня пропозиція університету повинна давати студентам можливість цікавого для них напряму підготовки, що забезпечить одержання професійних знань, адекватних практичних навичок, певних соціальних компетенцій. Досягнення цієї мети є можливим завдяки забезпеченню в процесі навчання необхідної гнучкості. Гнучкість в цьому контексті зуміється як можливість (легкість) внесення змін, що виникають у зв'язку з необхідністю оновлення змісту освіти та модифікації освітніх програм відповідно до зацікавлень абітурієнтів і студентів [11, 12].

Управлінський аспект реалізації студентоцентрованого підходу в підготовці майбутнього вчителя передбачає спрямування освітнього процесу на кінцеві результати навчання, які відображені в набутих освітніх компетентностях. Урахування в освітніх програмах пріоритетів здобувача освітніх послуг, реалістичність запланованого навчального навантаження, надання можливостей щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання. Освітні послуги мають максимально задовольнити бажання споживача в рамках вимог освітньої програми, а також допомогти сформувати індивідуальний план розвитку як особистості так і фахівця.

У Стандартах та рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015), студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання, передбачає такі заходи і процедури:

1. Формування індивідуальних освітніх траєкторій:

– забезпечення можливості вибору здобувачем вищої освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, вибору освітніх компонентів;

– застосування дидактичних систем з врахуванням специфіки освітньої програми та індивідуального спрямування студента;

– заохочення здобувачів вищої освіти до активного навчання і формування відповідальності за вибір освітніх траєкторій і результати навчання.

2. Формування системи участі здобувачів вищої освіти у процесах забезпечення якості освіти, розробці та моніторингу освітніх програм, формування системи оцінювання здобувачів вищої освіти:

– чіткі, прозорі, зрозумілі здобувачам вищої освіти процедури та критерії оцінювання, які забез-

печують перевірку досягнення запланованих результатів навчання;

– порядок попереднього ознайомлення здобувачів вищої освіти з методами та критеріями оцінювання, а також процедурою виставлення і оприлюднення оцінок;

– порядок розгляду звернень здобувачів вищої освіти щодо якості надання освітніх послуг (якість викладання, навчання, оцінювання, ресурсного забезпечення тощо).

3. Моніторинг задоволеності здобувачів вищої освіти якістю надання освітніх послуг (якість освітніх програм, організація освітнього процесу, кадрова та матеріальне забезпечення тощо) та порядок прийняття рішень за його результатами [2].

У процесі управління якістю підготовки майбутнього вчителя реалізація студентоцентрованого підходу передбачає залучення студентів до цього процесу як основних споживачів освітніх послуг. Індивідуальна траєкторія навчання студента означає право вибору альтернативних курсів з певної навчальної дисципліни. Студент за результатами ознайомчих лекцій, має отримати право записуватися на курс до того чи іншого викладача. Таким чином, відбувається своєрідне поєднання студентоцентрованого навчання та практики, за якої не викладач йде до призначеної йому навчальної відділом чи кафедрою студентської аудиторії, а навпаки студентська група для вивчення певної дисципліни формується навколо викладача. Викладач та його навчальна програма для вивчення відповідної дисципліни є тим, що має кожного разу об'єднувати студентів у групи. Звісно, такий підхід може мати своїм наслідком ситуацію, за якої в одного викладача будуть переповнені академічні аудиторії, а інший викладач буде мати напівпорожні аудиторії. А також може постати проблема з вимушеним обмеженням кількості студентів, які зможуть записатися на курс до одного викладача [5]. Лише за таких умов, можемо говорити про індивідуальну траєкторію розвитку майбутнього фахівця на основі студентоцентрованого підходу, коли відбувається посилення ролі студента як учасника процесу навчання – від пасивного слухача, до активного, який впливає на процес отримання знань, загальних і професійних компетенцій, досягнення бажаних результатів навчання.

До кількісних та якісних інструментів, що характеризують успішність впровадження студентоцентрованого навчання в сучасних ЗВО, належать:

– наявність широкого поля можливостей у формуванні власних освітніх траєкторій студентів (різні шляхи доступу до вищої освіти, можливість отримання другої спеціальності, право на перехресний вступ до магістратури та докторантури, визнання одержаних в практичній діяльності і компетенцій, широкий спектр вибору програм післядипломної освіти тощо);

– доступність навчання студентів за сучасними інтерактивними методиками (навчальне партнерство замість викладання, використання інтенсивних та інтерактивних технологій навчання, можливість ви-

бору викладача й побудова комунікації з ним в електронному середовищі тощо);

– забезпечення активної участі студентства у формуванні змісту навчання (гарантоване право на вибір дисциплін варіативної частини навчального плану і наявність реальної альтернативності, можливість самостійно визначати напрям науково-дослідної роботи і отримати безперешкодну підтримку в формі кваліфікованого наукового керівництва і консультування, діалоговий процес корекції змісту навчання за участю всіх стейкхолдерів тощо);

– ресурсна підтримка створення середовища студентоцентрованого навчання (достатність фінансового та кадрового забезпечення для малогрупового й індивідуалізованого навчання, наявність сучасної матеріально-технічної бази й технічних засобів навчання, надання сучасного навчального контенту і доступу до актуальної наукової інформації, в т.ч. іншомовної тощо);

– стимулювання академічної мобільності та її організаційно-фінансове забезпечення (пропонування програм національної та міжнародної мобільності на прийнятих умовах, підготовка претендентів до участі в академічній мобільності на прийнятих умовах, підготовка претендентів до участі в академічній мобільності і тренінги крос-культурної адаптації, визнання отриманих кредитів, періодів навчання і кваліфікацій тощо);

– формування потреби і заохочення соціальної активності студентства (участь в управлінні навчальним закладом і національною (регіональною) системою освіти, залучення до громадської та політичної діяльності, включення в волонтерську та просвітницьку роботи тощо);

– пробудження прагнення до наукової роботи та внутрішньої потреби в дослідницькому пошуку (гарантований доступ до лабораторій, обладнання й ресурсів, можливість участі в міжнародних і національних наукових проектах і форумах, підтримка студентських стартапів, інноваційних ініціатив тощо [4]. З практичної точки зору в основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентами їх шансів отримати перше місце на ринку праці, підвищення їхньої «вартості» у працедавців, задоволення тим самим актуальних потреб останніх [6].

Важливим завданням є організація освітнього процесу на засадах, які дозволять майбутньому фахівцеві бути активним суб'єктом навчальної та майбутньої професійної діяльності, спроможним до визначення особистісних цілей й засобів їх досягнення. Підвищення ефективності навчання відбувається в процесі гармонійного поєднання класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення якості освітнього процесу в ЗВО. Запропоноване бачення орієнтується і на студента, і на викладача як головних суб'єктів освітнього процесу. В процесі розробки будь-яких систем у сфері освіти потрібно виходити з антропоцентризму, який робить акцент на того, хто навчається, і того, хто навчає.

5. Результати досліджень

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (надалі ТНПУ), процес підготовки майбутнього вчителя відбувається на студентоцентрованій основі. Розроблено нормативне забезпечення реалізації принципів студентоцентрованого навчання на всіх рівнях освіти. Індикаторами реалізації студентоцентрованого навчання в ТНПУ є активна участь студентів у процесах і процедурах забезпечення якості освітніх послуг. Органи студентського залучені до процесів формування та реалізації освітньої політики університету, шляхом делегування своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів управління ЗВО. Представники студентського самоврядування входять в комісію з внутрішнього забезпечення якості освіти, в програмну раду, яка функціонує як дорадчий орган гаранта освітньої програми, в комісію з питань етики і академічної доброчесності ТНПУ. Здобувачі беруть активну участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти шляхом обговорення та вирішення питань удосконалення організації освітнього процесу, внесення пропозицій щодо змісту освітніх програм та навчальних планів. В ТНПУ існують чіткі механізми реалізації здобувачами своїх прав, вони приймають активну участь у формуванні індивідуального навчального плану, мають можливість вибору навчальних дисциплін та навчання одночасно за декількома освітніми програмами, беруть активну участь у програмах академічної мобільності. Забезпечення якості оцінювання навчальних досягнень студентів ґрунтується на принципах рівності всіх студентів, необхідності дотримання принципів академічної доброчесності, ознайомлення студентів з методами і критеріями оцінювання, які прописані в робочих навчальних програмах, що є обов'язковою нормою освітнього процесу. Для вдосконалення якості організації освітнього процесу, щосеместрово відбувається онлайн-опитування студентів та науково-педагогічних працівників щодо якості освітніх послуг в ТНПУ. Результати таких опитувань враховуються у процесі прийняття управлінських рішень, розробки освітніх програм, вдосконаленні процесу викладання навчальних дисциплін, організації науково-дослідної роботи, ресурсного забезпечення тощо.

З метою підвищення конкурентоспроможності випускників ТНПУ на ринку праці та побудови професійної кар'єри, створено Бюро кар'єри. Основним завданням якого є створення соціального партнерства ТНПУ з роботодавцями, допомога у підготовці фахівців, які здатні швидко реагувати на зміни соціально-

го середовища та виклики, які стоять перед сучасним випускником ЗВО. А також сприяти працевлаштуванню випускників, допомогти їм в адаптації до умов професійного середовища.

6. Висновки

1. Отже, суть поняття «студентоцентроване навчання» полягає в критичному та аналітичному навчанні, підвищеній відповідальності та підзвітності студента, розширенні його автономії, а також включає в себе методи навчання, які переносять фокус освіти з викладача на студента, повагу й увагу до розмаїтості студентів та їхніх потреб.

2. За результатами дослідження, до цілей студентоцентрованої моделі освіти можна віднести отримання кожним випускником закладу вищої освіти знань, які забезпечують можливість швидкої адаптації до змін в суспільстві та економіці; професійних компетентностей, що стимулюють прагнення до постійного самовдосконалення; розвиненого критичного мислення, яке дозволяє з успіхом діяти в умовах невизначеності, поліваріантності рішень; умінь і досвіду здійснювати вибір та реалізовувати право використання свого голосу в процесі прийняття управлінських рішень.

3. Досвід реалізації студентоцентрованого навчання в процесі управління якістю підготовки майбутнього вчителя в ТНПУ показує, що основою такого підходу є: врахування потреб студентів, автономність особистості студента, з одночасним відповідним супроводом і підтримкою з боку викладача, гнучкі навчальні траєкторії, систематичний моніторинг якості освітніх послуг тощо. Переміщення особистості студента в центр освітнього процесу вимагає змін багатьох факторів, у тому числі й типу взаємин «викладач-студент», в процесі студентоцентрованого навчання не зменшується, а змінюється роль викладача, він має стати для студента референтною особистістю.

Студентоцентроване навчання за освітніми програмами не може бути повноцінно реалізоване без запровадження в освітній процес індивідуальної траєкторії навчання. В системі освіти вона має розпочинатися на рівні програм старшої академічної школи, а на кожному наступному рівні роль вищої освіти та практика застосування індивідуальної траєкторії навчання має збільшуватися. Саме ці аспекти і потребують окремих наукових досліджень. Подальший розвиток і повне впровадження студентоцентрованого навчання є необхідним для створення ефективної системи навчання протягом всього життя.

Література

1. Paris Communiqué. Paris, 2018. URL: <http://www.ehea2018.paris/Data/EIFinder/s2/Communique/EHEAParis2018-Communique-final.pdf>
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv: CS Ltd., 2015. 32 p. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf
3. Бахрушин В. Університет і студент. 2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1270-universitet-i-student>
4. Локальні системи управління якістю: світовий досвід та українські практики побудови / ред. Фініков Т. В., Терещук В. І. Київ: Таксон, 2018. 316 с.
5. Федорченко Ю. Про природу освітньої програми взагалі. 2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1264-pro-rozbudovu-sistemi-vnutrishnogo-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>

6. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
7. Сорока Ю. Практикуючи студентоцентровану освіту: діагностичні аспекти студентських очікувань // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2014. № 32 (1101). С. 190–194.
8. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII. 01.07.2014. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.
10. Allais S. Selling Out Education: National Qualifications Frameworks and the Neglect of Knowledge. Rotterdam: Sensev Publisher, 2014. 247 p.
11. Woznicki J. Bechmarcing w systemi zskolnictwa wyzszezo // Wybrane Problemy. Warszawa, 2012. P. 5–14.
12. TUNING: Educational Structures in Europe. URL: <https://www.uv.es/alfa-acro/documentos/documentosinteres/7.htm>

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Янкович О. І.

Received date 07.05.2019

Accepted date 30.05.2019

Published date 31.07.2019

Бойко Марія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027
E-mail: mariyaboykodek@gmail.com